

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Факультет соціології

Кафедра соціальних структур та соціальних відносин

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Соціологія екстремізму»

для студентів

галузь знань 054 «Соціологія»

напрямок підготовки «Соціологія»

освітній рівень бакалавр

освітня програма «Соціологія»

вид дисципліни: вибіркова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	20__/20__
Семестр	4
Кількість кредитів ECTS	3
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	залік

Викладач: Ольга КУЦЕНКО

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

Розробник: доктор соціологічних наук, професор Ольга КУЦЕНКО

ЗАТВЕРДЖЕНО
Зав. кафедри соціальних структур та соціальних відносин

Олег МАЗУРИК
Протокол № _____ від «__» _____ 2022 р.

Схвалено науково-методичною комісією факультету соціології

Протокол від «29» липня 2022 року № 8

Голова науково-методичної комісії _____ Тетяна ЧЕРВІНСЬКА

1. Мета дисципліни – залучити слухачів до актуальної проблематики і практики досліджень екстремізму та процесів радикалізації поведінки людей, до вимірювання та аналізу чинників, що сприяють проявам насильницьких форм політичного екстремізму, зокрема тероризму.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

1. *Мати базові соціологічні знання про суспільство як складну систему і фактори, що підтримують суспільний порядок.*

2. *Вміти збирати соціологічну і статистичну інформацію, здійснювати первинний аналіз кількісних даних.*

3. *Володіти елементарними навичками роботи з науковою літературою, критичного аналізу публікацій, узагальнення та обґрунтування висновків.*

3. Анотація навчальної дисципліни: дисципліна є вибірковою для студентів (вибір з Переліку 2), має міждисциплінарний характер із загальною соціологічною спрямованістю, що передбачає залучення знань з галузей політичних наук, соціальної психології, кримінології. На відміну від більшості соціологічних дисциплін, які зосереджені на класичному в соціології питанні «Як можливо суспільство?», дана дисципліна фокусується на питанні «неможливості суспільства», зосереджується на ситуаціях, які ставлять під сумнів або навіть заперечують таку можливість. Працюючи над дисципліною, студенти ознайомляться з сучасними формами і різновидами прояву насильницького екстремізму всередині країн та в макрорегіональних і глобальних вимірах; розширять свої пізнавальні горизонти, критичні й аналітичні здібності, працюючи з результатами спеціальних досліджень та міжнародних і національних баз даних щодо проявів радикалізації, насильницького екстремізму, у т.ч. тероризму. Особлива увага буде приділена як питанням про умови і чинники радикалізації поведінки, яка здатна породжувати екстремізм у злочинних формах, так і питанням про методи соціологічного дослідження процесів радикалізації та соціальних чинників поширення екстремізму. Опанування дисципліною передбачає залучення студентів до аналітичного, критичного читання, аналізу теоретичних розробок, емпіричної інформації та відео-матеріалів, дискусій в аудиторії, підготовки теоретико-методологічної частини програми соціологічного дослідження з її презентацією на навчальній міні-конференції.

4. Завдання (навчальні цілі). Робота над навчальною дисципліною спрямована на розвиток у студентів наступних компетентностей:

- СК03 - здатність аналізувати соціальні зміни, що відбуваються в Україні та світі в цілому.
- СК16 - Здатність аналізувати прояви соціокультурного розмаїття суспільства, причини і наслідки соціальних проблем, соціологічно обґрунтовувати способи їх регулювання

5. Результати навчання за дисципліною:

	Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)	Методи викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
1.1	Знати сучасні глобальні, регіональні тенденції поширення екстремізму і радикалізації індивідуальної, групової та масової поведінки	лекції, семінари, дискусії	Усна відповідь, аналітичне читання, дискусія	20
1.2	Знати сучасні теорії, що пояснюють радикалізацію і екстремізм в його злочинних формах	лекції, семінари, самостійна робота	Усна відповідь, аналітичне читання, дискусія	10
2.1	Вміти застосовувати положення теорій екстремізму та радикалізації до дослідження соціальних процесів в Україні та світі	лекції, семінари, самостійна робота, дискусії	Практична робота, презентація результатів в класі	20
2.2	Вміти розробляти програму дослідження проявів екстремізму	Лекції, семінари, самостійна робота, дискусії	Практична робота	20

3.1.	Презентувати результати самостійної роботи, аналітичного читання, брати участь у дискусіях	самостійна робота, семінари	Презентація та обговорення в класі	10
4.1	Здійснювати самостійний аналіз проблем екстремізму, інтерпретувати дані та узагальнювати результати	самостійна робота	Практична робота	20

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни (код)	1.1	1.2	2.1	2.2	3.1	4.1
Програмні результати навчання (назва)						
PH 03. Застосовувати положення соціологічних теорій та концепцій до дослідження соціальних змін в Україні та світі.	+	+	+	+	+	
PH 20. Володіти навичками соціологічного аналізу соціальних проблем та соціологічного обґрунтування рішень їхнього регулювання.	+	+	+			+

7. Схема формування оцінки.

7.1 Форми роботи та оцінювання студентів

- **семестрове оцінювання:**

1. Усна відповідь на семінарах (PH 1.1, 1.2, 2.1, 3.1) – **15 балів/9 балів**
2. Аналітичне читання і дискусія в класі (PH 1.1, 1.2, 3.1, 4.1) – **25 балів/15 балів**
3. Практична робота з пошуку інформації, аналізу даних та розробки програми дослідження (PH 2.1, 2.2, 4.1) – **35 балів/21 бал**
4. Презентація результатів практичної роботи та розробки програми дослідження та підсумкової аналітичної роботи (PH 3.1, 4.1) – **25 балів/15 балів**

- **підсумкове оцінювання:** залік.

Студенти, які протягом семестру набрали сумарно меншу кількість балів ніж *критично-розрахунковий мінімум 60 балів* для одержання заліку, мають обов'язково здати викладачу письмові відпрацювання пропущених семінарів та підсумкову роботу з розробки програми соціологічного дослідження.

7.2 Організація оцінювання:

1. Усні відповіді на семінарах – теми 1-9.
2. Участь в дискусіях в аудиторії за результатами аналітичного читання – теми 1, 3-9.
3. Підготовка практичних завдань та презентація їх результатів – теми 1, 4-9.
4. Розробка програми дослідження та її захист в класі – теми 2, 3, 9.

7.3 Шкала відповідності оцінок

Зараховано / Passed	60-100
Не зараховано / Fail	0-59

8. Структура навчальної дисципліни. Тематичний план лекцій та семінарських занять

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самостійна робота
1	Тенденції радикалізації та прояву екстремізму в сучасному світі. Основні бази даних	2	2	4
2	Поняття екстремізму. Види, форми і методи екстремізму	2	2	4
3	Екстремізм, тероризм і радикалізація: теоретичні пояснення	4	4	8
4	Політичний екстремізм і радикалізм: аналіз кейсів	2	4	6
5	Релігійно мотивований екстремізм (ісламістський варіант)	2	2	4
6	Ліворадикальний екстремізм: аналіз кейсів	2	2	4
7	Праворадикальний екстремізм: аналіз кейсів	2	2	4
8	Російсько-українська гібридна війна крізь призму теорій злочинного екстремізму	2	2	4
9	Дослідження мотивації і факторів участі в терористичних та екстремістських організаціях	2	2	4
	Міні-конференція з презентації результатів підсумкової роботи	-	2	4
	Усього	20	24	46

Загальний обсяг 90 год., в тому числі:

Лекцій – 20 год.

Семінари – 24 год.

Самостійна робота – 46 год.

9. Рекомендовані джерела:

Основні:

- Брайло О. Ідеологічні основи ісламістського фундаменталізму та екстремізму: історія та можливі наслідки. URL: <https://eppd13.cz/wpcontent/uploads/2018/2018-5-3/15.pdf>
- Гобсбаум Е. Вік екстремізму: Коротка історія XX віку. 1914–1991 / Пер. з англ. К., 2001
- Екстремізм в Україні. прояви, впливи та загрози. Вересень-жовтень 2017 року. Аналітична записка. URL: <http://uire.org.ua/doslidzhennya/ekstremizm-v-ukrayini-proyavi-vplyvi-ta-zagrozi-veresen-zhovten-2017-roku-analitichna-zapiska/>
- Іщенко В. Участие крайне правых в протестных событиях Майдана: попытка систематического анализа // Форум новейшей восточноевропейской истории и культуры. — 2016 — № 1. — С.103-127.
- Рущенко І.П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: монографія. — Х.: ФОП Павленко О.Г., 2015 – 268 с.
- Світова гібридна війна: український фронт = The World Hybrid War. Ukrainian Forefront / За заг. ред. В. П. Горбуліна. — Київ : Фоліо, 2017. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0013707>
- Соціальні підвалини політичного екстремізму (Тема 8.) \ Шерстобов В. \ Основи політичної соціології : навчальний посібник для студентів соціогуманітарних спеціальностей / М. А. Безносів, Т. М. Дублікаш, А. Д. Литовченко та ін. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – С.177-194. - URL: <http://ekhnur.univer.kharkov.ua/handle/123456789/11544>
- Требін М.П. Релігійний екстремізм: розуміння сутності // Вісник Національного юридичного університету імені Я.Мудрого. – Т.2, № 37, 2018. URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/133559>
- Требін М. Феномен тероризму: Розуміння сутності // Вісник Національного юридичного університету імені Я.Мудрого. –Том 2 № 41 (2019). URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/168239>

- Ультраправий екстремізм як загроза українській демократії / Analytical Brief. Freedom House, 2018. URL: <https://freedomhouse.org/report/analytical-brief/2018/ultrapraviy-ekstremizm-yak-zagroza-ukrainskiy-demokratii>
- Gurr, Ted Robert. Why Men Rebel. - Paradigm Publishers, 2010 (1970). – 423 p. URL: https://www.academia.edu/33066943/why_men_rebel_pdf
- Kutsenko O., Berlyand L., Gorbachuk A. Agent-Cultural Model of radicalization of immigrants milieus in the West \ \Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Випуск № 4. – Київ : Київський університет, 2013. – С.84-87. URL: <https://sociology.knu.ua/sites/default/files/library/elopen/visnyk.04.84.pdf>

Додаткові:

- Арендт Г. Витоки тоталітаризму \ Джерела тоталітаризму. - Вид-во ДУХ І ЛІТЕРА, 2005.
- Васильчук С.О. Молодіжний політичний радикалізм та екстремізм у сучасній Україні : автореферат дис. ... докт. політ. наук : 23.00.03 / С. О. Васильчук ; наук. консультант В. М. Вашкевич ; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ, 2016. - 41 с.
- Васильчук С. Політичний радикалізм та екстремізм як комплекс загроз і викликів національній безпеці України / С. Васильчук // Гілея: науковий вісник. - 2013. - № 75. - С. 517-519. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_75_220
- Гуменюк Л.І. Екстремістські настрої молоді, соціальні та психологічні особливості їх формування і прояву \ Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. - 2 (2) 2012. – С. 129-137. URL: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsp/02_2012_2/12gljifip.pdf
- Голотін, С. І. Ісламський фундаменталізм та ісламський екстремізм: теорія і практика : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.11 / Голотін Сергій Іванович ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. К., 2010. 16 с.
- Грабовський, С. Глобальний політичний терор: таємна зброя Кремля і Луб'янки . Ніжин : Лисенко М. М., 2015. 39 с.
- Екстремізм\ А. Ф. Гуцал \ \ Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=18837
- Завіруха Г.В. Релігійний екстремізм і феномен тероризму в сучасному світі / Г.В.Завіруха // Соціум. Наука. Культура. – Київ, 2007. – Частина 2. – С.76-77. URL: <http://intkonf.org/zaviruha-g-v-religiyinyi-ekstremizm-i-fenomen-terorizmu-v-suchasnomu-sviti/>
- Ірха Ю. Б. Використання екстремістами мережі інтернет : правові проблеми виявлення та протидії в Україні URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/irha.pdf>
- Куценко О.Д., Берлянд Л.В., Шерстобов В.В. К построению объясняющей теоретической модели поддержки террористических действий \ \ Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. Зб.наук. праць. – Х.: ХНУ, 2005.С. 63-69.
- Норт, Дуглас, Джон Волліс, Баррі Вайнгест Насильство та суспільні порядки. Основні чинники, які вплинули на хід історії / пер. з англ. Тарас Цимбал. — К.: Наш Формат, 2017. — 352 с.
- Нежурбіда С. Етіологія злочину: теорії, аналіз, результат. – Чернівці: Друк Арт, 2013. – 432 с.
- Остроухов В. Ісламський релігійний екстремізм та ваххабізм // Політичний менеджмент. 2007. № 6.
- Правий екстремізм і толерантність: з досвіду України та Німеччини / Фонд ім. Фрідріха Еберта, регіональне представництво в Україні та Білорусі. – К.: Заповіт, 2008. – 76 с.
- Протидія сепаратизму в Україні: практ. посіб. /В.І. Василюк, С.С. Чернявський, О.М. Стрільців, В.Л. Костюк та ін. К. : ФОП Кандиба Т.П., 2015. 156 с.
- Рева Т.С. Політичний екстремізм в країнах Західної Європи (на прикладі Італії, Іспанії та Німеччини) \ \ Вісник Київського національного університету. Серія: Філософія. Політологія. - 110 \ 2012. – С.38-
- Рущенко І.П., Рущенко Ю.І. Гібридна агресія та громадянський спротив у Харкові 2014 р.: уроки першої фази російсько-української війни // Український соціум. - 2016. № 3(58). – С. 88-99. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2016/07/88-99_no-3_vol-58_2016_UKR.pdf

18. Хантінгтон С. Політичний порядок у мінливих суспільствах \ Пер. Тараса Цимбала. – К.: видавництво «Наш формат», 2019.
19. Backes U. Meaning and Forms of Political Extremism / U. Backes // Central European Political Studies Review. – 2007 – Vol. 11, part 4 . URL: <http://www.cepsr.com/seps/clanek.php?ID=316>
20. Ishchenko V. Nationalist Radicalization Trends on Post-Euromaidan Ukraine // PONARS Eurasia policy memo No. 529. — 2018.
21. Huntington, S.P. The clash of civilizations and the remaking of world order. – Publisher Simon & Schuster, 1996. URL: <https://msuweb.montclair.edu/~lebelp/1993SamuelPHuntingtonTheClashOfCivilizationsAndTheRemakingofWorldOrder.pdf>
22. Kutsenko O., Karimova G., Seydumanov S. Female Islamic State Recruits: Migration and values, needs and images \ Central Asia and the Caucasus, English Edition. –Vol.22, Issue 1. - CA&C Press AB, 2021.- р. 118-132. URL: https://www.researchgate.net/publication/350404130_FEMALE_ISLAMIC_STATE_RECRUITS_MIGRATION_AND_VALUES_NEEDS_AND_IMAGES

10. Додаткові ресурси:

Нормативно-правові документи:

1. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом/ Рада Європи; Конвенція; Міжнародний документ від 7.01.1977 р., NoETS90 URL: www.coe.kiev.ua
2. Концепція безпеки і оборони України: затверджено Президентом України від 14 березня 2016 року URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/92/2016/print1459969010590415>
3. Концепція реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, затверджена Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року No 1000/2011 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1000/2011/print1475595268750713>
4. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р., No 638-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – No25. – Ст. 180.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України». Указ Президента України від 15 березня 2016 року N 96/2016. – URL: <http://www.president.gov.ua/documents/962016-19836>

Дослідницькі ресурси:

1. Radicalisation, extremism and terrorism: Words matter \ European Parliamentary Research Service Blog, 2016. - <https://epthinktank.eu/2016/07/12/radicalisation-extremism-and-terrorism-words-matter/>
2. START: Introducing the Global Terrorism Database. - <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09546550701246817>
3. [Countering extremism and terrorism in Russia](#), Julian Gopffarth, Patryk Pawlak
4. [Countering extremism in Arab countries](#), Julian Gopffarth, Patryk Pawlak
5. [Countering violent extremism in the USA](#), Julian Gopffarth, Patryk Pawlak
6. [United Nations response to violent extremism](#), Julian Gopffarth, Patryk Pawlak
7. [Religious fundamentalism and radicalisation](#), Anita Orav
8. [EU response to the Paris terrorist attacks \[What Think Tanks are thinking\]](#), Marcin Grajewski
9. [Countering terrorism in the EU](#), Clare Ferguson